

برنامه‌ریزی توسعه گردشگری و فضایی شهر نور با بهره‌گیری از رهیافت شهر خردورز

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۱/۲۵

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۰۸

مهدی صادقیها^{۱*}

سولماز نوری^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه شهید بهشتی. تهران

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه شهید بهشتی. تهران

چکیده

رشد و توسعه شهرها نیازمند هدایت با فرایندی برنامه محور و مشکل‌نگر در توجه به زمینه است. از سویی نیاز به مشارکت جامعه شهری در فرایندهای حل مسائل باعث ترویج رویکرد جدیدی در برنامه‌ریزی شهری به نام رهیافت شهر خردورز گردیده است. این رویکرد ضمن استفاده از فن‌آوری‌های نوین، هوشمندی را در جهت رفع مسائل به کار می‌برد. در واقع رهیافت شهر خردورز در تفاوت با رویکرد شهر هوشمند، تنها به کاربست فناوری اکتفا نمی‌کند و پایداری را با به‌کارگیری مسئله محور ابزارهای هوشمند ایجاد می‌کند. شهر ساحلی نور با وجود دارا بودن پتانسیل‌های گردشگری در حال حرکت به سمتی ناپایدار در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی است. در این مطالعه قصد داریم با استفاده از تدوین یک برنامه‌ریزی راهبردی به شناسایی پیشنهادهایی فضایی در جهت رفع مشکلات مربوطه شهر با توجه به رهیافت شهر خردورز و گردشگری پایدار پردازیم تا با دیدگاهی مسئله‌نگر بتوانیم هوشمندی را در برنامه‌های تدوینی به‌کارگیریم. روش پژوهش در این تحقیق توصیفی تحلیلی است. پس از شناختی مشکل‌نگر با استفاده از نرم‌افزار میک و بررسی آن به‌وسیله درخت تحلیل مشکلات بیانیه مشکلات و عرصه‌های تصمیم‌گیری مشخص شد. سپس تدوین راهبردهای برنامه بر اساس ماتریس QSPM صورت پذیرفت. در پایان نیز سیاست‌گذاری‌هایی فضایی نظیر احداث اقامتگاه‌های بوم گردی در زمین‌های کشاورزی و مسیر مدور گردشگری ساحلی برای شهر نور، از اقدامات اجرایی پیشنهادشده در برنامه راهبردی بود.

واژه های کلیدی: شهر خردورز، گردشگری پایدار، برنامه‌ریزی راهبردی، شهر نور.

مقدمه

هم‌زمان با گسترش شهرها، به تدریج ابعاد جدیدتری چالش‌های زندگی جمعی در جوامع شهری به وجود آمد که به کارگیری راه‌حل‌های متناسب با آن را می‌طلبید. این گسترش از یکسو در ارتباط با جمعیت شهرها است. بر اساس گزارش سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۴ حدود ۵۴ درصد از جمعیت جهان شهرنشین شده‌اند. این عدد که در سال ۱۹۵۰ حدود ۳۰ درصد بوده پیش‌بینی می‌شود در سال ۲۰۵۰، به ۶۶ درصد برسد که در نتیجه کنترل جمعیت و گستره شهرها تبدیل به چالش بزرگی خواهد شد (Urbanization World 2014, 63). از طرفی این رشد توسعه شهرها و افزایش جمعیت، امروزه نه تنها به‌عنوان یک مسئله و بلکه خود به‌عنوان یک‌راه حل نیز در نظر گرفته می‌شود. در این باره رهیافت شهر خردورز^۱ به این موضوع توجه دارد که چگونه می‌توان با به‌کارگیری ساکنین جوامع محلی، مسائل و مشکلات آنان هوشمندانه حل کرد؛ بنابراین یک شهر خردورز باید به جمع‌آوری دانش از محیط و به‌کارگیری آن در تصمیم‌گیری متمرکز باشد، همچنین باید گفت که فن‌آوری‌های ارتباطات مهم هستند اما فقط در نقش ابزارهای کمک به پیشرفت است که مؤثرتر عمل می‌کنند (Liugailaitė-Radzvickienė & Jucevičius, 2014, 116).

شهرهای خردورز قلمروهایی با ظرفیت بالا برای یادگیری و نوآوری هستند که بر پایه خلاقیت شهروندان، نهادها، سازمان‌های دانش‌بنیان پایه‌گذاری شده‌اند که همراه با زیرساخت‌های دیجیتال، ارتباطات و مدیریت دانشی آن‌ها انجام می‌گیرد (Komninos, 2006, 13). این شهرها نتیجه راهبردهای خلاق و دانش‌محور هستند که هدف آن‌ها ارتقا عملکرد رقابتی، پشتیبانی، اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی است (Kourtit & Nijkamp, 2012, 230)؛ بنابراین برنامه‌ریزی شهری در ارتباط با مفهوم شهر خردورز می‌تواند با استفاده از سرمایه‌های موجود در شهر زمینه‌ساز توسعه همه‌جانبه را برای حل مسائل و چالش‌ها را در توجه به ظرفیت‌های هر جامعه انسانی فراهم نماید.

شهر نور، در استان مازندران یکی از شهرهای ساحلی ایران است که با وجود دارا بودن پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناسب سرزمینی نظیر جنگل و دریا برای توسعه صنعت گردشگری، با خطر خروج جمعیت جوان خود به دلیل کمبود شغل مناسب مواجه است. از طرفی نیز شهر نور با خطرات و تهدیدات محیط زیستی و نابودی پتانسیل‌های طبیعی روبه‌رو می‌باشد که ضرورت توجه به توسعه‌ای پایدار در گردشگری آن را بیان می‌کند؛ مداخله‌ای هوشمند که زمینه‌ها و سرمایه‌های شهر نور را در نظر می‌گیرد می‌تواند در راستای چالش‌ها و مسائل شهر پاسخی مناسب داشته باشد تا با راهبردها و خلاقیتی که برگرفته از زمینه جامعه آن باشد به سمت بهبود شرایط زندگی ساکنین حرکت کند. هدف مقاله حاضر ارائه برنامه‌ای راهبردی و متناسب با شرایط و زمینه خاص شهر نور و بر اساس رهیافت نظری شهر خردورز و همراه با اصول توسعه پایدار است. پس از معرفی و مفاهیم و اصول مربوط، مدلی برای توسعه فضایی شهر نور ارائه می‌شود و سپس بر اساس این مدل تدوین برنامه و راهبردها صورت می‌گیرد و سیاست‌ها و برنامه‌های فضایی توسعه شهر ارائه می‌گردد.

¹ Intelligent City

مبانی نظری

شهر هوشمند

به کارگیری هوشمندی در شهرسازی با مفهوم شهر هوشمند^۱ وارد ادبیات برنامه‌ریزی شهری شد. اصطلاح شهر هوشمند و ریشه آن را باید از جنبش رشد هوشمند که در اواخر دهه ۱۹۸۰ و اوایل ۱۹۹۰ به وجود آمد، پیگیری کرد (Donnelly & Harrison, 2011, 3). در واقع رشد هوشمند مفهومی در تقابل با پراکنده رویی شهری بود که بر حفاظت محیط‌زیست و رشد اقتصادی تأکید داشت (کیانفر و همکاران، ۱۳۹۱، ۱). شهر هوشمند، شهری است که با استفاده از تکنولوژی‌هایی که از محاسبات هوشمند استفاده می‌کنند، مؤلفه‌ها و خدمات زیرساخت حیاتی شهر شامل مدیریت شهری، آموزش و پرورش، بهداشت و درمان، امنیت عمومی، املاک و مستغلات است را کارآمدتر می‌کند (Washburn, 2010, 2). شهر زمانی هوشمند است که سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی، اجتماعی و فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)^۲، رشد اقتصادی پایدار و کیفیت بالای زندگی را با مدیریت هوشمندانه منابع طبیعی، از طریق حاکمیت مشارکتی، تأمین می‌کند (Caragliu, 2011, 65)؛ بنابراین شهر هوشمند که توجه بیشتری به استفاده از فناوری در سیستم برنامه‌ریزی وجود داشت نتیجه آن فرایندی بود که با مدیریت هوشمند و به کارگیری از سیستم‌های پشتیبانی از تصمیم، شهر را در مسیر توسعه‌ای همراه با پایداری اقتصادی قرار داده از نابودی محیط‌زیست طبیعی جلوگیری کنند.

شهر خردورز

با کاربست مفهوم شهر هوشمند در شهرها و نیز ورود طیف جدیدی از نظریات اجتماعی که مردم محوری را در متن رشد و توسعه می‌دیدند، به مرور مفهوم شهر خردورز آشکار شد. این رهیافت با آنکه همچنان ارتباط خود با تکنولوژی را حفظ می‌کرد؛ اما بر پایه خلاقیت گروه‌ها و جوامع سعی در حل هوشمندانه مسائل و چالش‌ها داشت. فلوریدا (۲۰۰۲، ۲۰۰۵) می‌گوید که گرایش شهرها به ایجاد رفاه، به طبقه خلاق، دانشمندان، هنرمندان، مهندسان، وکلا، کارآفرینان و نوآوران آن‌ها بستگی دارد. آن‌ها ایده‌های جدید، محصولات جدید، استراتژی‌ها و نظریه‌های جدید تولید می‌کنند. در واقع انسان‌ها و همکاری و تعاون آن‌ها، سرمایه‌های اصلی شهرها هستند؛ بنابراین اصطلاح شهر خردورز برای توصیف مناطقی (جوامع، محله‌ها، مناطق، شهرها، مناطق) استفاده می‌شود که از یک سو توانایی پشتیبانی از یادگیری، توسعه فناوری و نوآوری را دارند و از طرف دیگر با پردازش اطلاعات، انتقال دانش و ابزارهای فناوری را در جوامع فراهم می‌کنند (Komninos, 2002, 8). شهر خردورز به معنی استفاده از همه منابع و فناوری‌های موجود به صورت هوشمندانه و هماهنگ به منظور توسعه مراکز شهری پایدار، قابل سکونت و یکپارچه است (Barrionuevo, 2012, 50). شهرهای خردورز تنها با کاربرد و فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) در زیرساخت‌های شهری، انرژی، حمل‌ونقل و تعریف نمی‌شوند، بلکه شهرهایی هستند با اجتماعات هوشمند که توانایی استفاده از سرمایه‌های دانشی و دخالت در حکمروایی شهرشان را دارند (Craglia &

¹ smart city

² Information and communications technology

(9, 2014, Granell)؛ بنابراین می‌توان گفت که شهرهای خردورز شهرهایی هستند که ظرفیت بالایی برای یادگیری و خلاقیت دارند، به‌گونه‌ای که از خلاقیت شهروندان، نهادهای تولید دانش و زیرساخت‌های تکنولوژیکی برای پایداری و بهبود کیفیت زندگی شهروندان استفاده می‌کنند. در تفاوت شهر هوشمند و شهر خردورز باید اشاره داشت که درحالی که شهر هوشمند در مورد به‌کارگیری فناوری برای بهتر، سریع‌تر و ارزان‌تر شدن شهرها مانند اتوماتیک کردن یک فرایند اظهارنظر می‌کند، شهر خردورز فراتر از این مفهوم می‌باشد و به معنی درگیر شدن دانشگاه‌های محلی، کارآفرینان و مشاغل جامعه به‌عنوان شریک در برنامه‌ریزی و اجرای این پروژه نوآوری است. جوامع هوشمند فناوری را به کار می‌گیرند؛ اما آن را به کانون توجه خود قرار نمی‌دهند. در عوض شهرهای خردورز راه‌حل‌های هوشمندانه مبتنی بر جامعه و فناوری را برای حل مهم‌ترین مشکلات جامعه می‌یابند که این رهیافت بیشتر زمان می‌برد و پیچیده‌تر است، زیرا به بازیگران مختلف زیادی برای پیشبرد اهداف خود نیاز دارد. به عبارتی تفاوت این دو مفهوم در اجتماع انسانی است؛ یعنی در شهر خردمند فعالیت‌ها باید در راستای بالا بردن کیفیت زندگی مردم باشد و این مهم با یک ارتباط و هم‌پیوندی هوشمند میان مؤلفه‌های شهر تحقق می‌یابد.

ابعاد و مؤلفه‌های شهر خردورز

در ادبیات علمی یک شهر خردورز را به‌عنوان ترکیبی از دانش و شهرهای دیجیتال تفسیر می‌کنند (Rodrigues and Tomé, 2011, 358)، به این معنی که چنین شهری دارای ویژگی‌های شهر دانش‌بنیان و همچنین شهر دیجیتال است (Liugailaitė-Radzvickienė & Jucevičius, 2014, 117). نام و پارادو (۱۸۷، ۲۰۱۱) بیان می‌دارند که یک شهر خردورز به‌طور کلی از هم‌پوشانی سه لایه عوامل تکنولوژی، انسانی و سازمانی تشکیل می‌شود. در عوامل تکنولوژی، زیرساخت‌های فیزیکی و اطلاعات در توجه به فناوری‌ها مورد اشاره قرار می‌گیرند و در عوامل انسانی خلاقیت و دانش‌بنیانی زیرساخت‌های اجتماعی یک شهر یادگیرنده را شکل می‌دهند. عوامل سازمانی نیز که شامل مدیریت شهری و قوانین و سیاست‌های مربوطه است با هماهنگی و اتخاذ رویکردهای پایین به بالا مسیر توسعه جامعه را هموار می‌کنند. جنبه‌های مختلف از هوش و استفاده از فناوری‌ها باید به‌عنوان ابزاری برای اهداف توسعه شهری استفاده شود. همچنین توجه به محدودیت‌های زیست‌محیطی، نگاه فراگیر و بالادستی است بر تصمیماتی که یک جامعه خلاق برای حل مشکلات خود می‌گیرد. در واقع در این مرحله است که نقش عوامل سازمانی که یکی از سه عامل بیان‌شده توسط نام و پارادو بود آشکار می‌گردد. پس از شناخت شهر خردورز و تفاوت آن با شهر هوشمند و همچنین بیان اصول یک جامعه خردورز از دیدگاه‌های مختلف می‌توانیم خلاصه‌ای از اصول شهر خردورز به‌صورت جدول ماتریس پستل (PESTEL)^۱ زیر ارائه دهیم.

^۱ Political, Economic, Social, Technological, Environmental and Legal

جدول ۱. اصول شهر خردورز

ابعاد	سیاسی (p)	اقتصادی (e)	اجتماعی (s)	تکنولوژی (t)	محیطی (e)	قانونی (l)
اصول	داشتن روابط دوستانه بین‌الملل دارا بودن چشم‌انداز روشن سیاسی	توجه به کارآفرینی سرمایه‌گذاری زمینه مینا حمایت از مشاغل دانش‌بنیان پشتیبانی از نوآوری انعطاف‌پذیری گردشگری پایدار	توجه به نقش سرمایه اجتماعی آموزش نیروی کار دانش بنیان درگیر کردن شهروندان در فرایند حل مشکلات افزایش کیفیت خدمات اجتماعی افزایش آگاهی‌های فرهنگی	استفاده از فناوری اطلاعات در زیرساخت‌ها و خدمات شهری گسترش دسترسی به مهارت‌های دیجیتال	کاهش میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای مدیریت پایدار منابع استفاده از فناوری برای تشویق به کاهش مصرف و بازیافت توجه به انرژی‌های تجدید پذیر کشاورزی پایدار و هوشمند	افزایش شفافیت در نهاد مدیریت شهری بهبود خدمات دولت الکترونیک شفاف و کارآمد گسترش مدیریت مشارکتی خردمندان و پایین به بالا ارتباط هوشمند و هماهنگ و یکپارچه میان نهادهای مختلف

منبع: نگارندگان با اقتباس از, deakin2011, batagan2012, komoninos2008, komoninos2018, sanchez2019

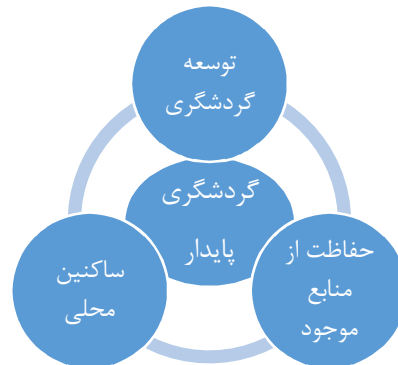
گردشگری پایدار

توریسم از نظر ترمینولوژی از کلمه‌ی Tour مشتق شده است و معنای آن سیر و سفر از یک نقطه به نقطه‌ی دیگر است (قره‌نژاد، ۱۳۷۴، ۱). در زبان فارسی جهانگردی ظاهراً معادل سیاحت (عربی) و توریسم (فرانسه) است. سیاحت در عربی به معنای زیاد سفر کردن است و سیاح یا معادل فارسی آن، جهانگرد کسی است که زیاد سفر می‌کند (محلای، ۱۳۸۲، ۱۰-۱). در کل واژه‌ی توریسم که از ریشه‌ی تور گرفته شده از زبان یونانی است و بعد به زبان‌های اسپانیایی و فرانسوی و در نهایت به انگلیسی راه پیدا کرده است و به معانی حرکت دورانی، عمل پیمودن، طی کردن، سیر کردن، گردش کردن به کار رفته است (محلای، ۱۳۸۲، ۱۴).

با توسعه گردشگری در هر منطقه تغییر و تحولات اساسی رخ می‌دهد که به رشد و توسعه آن کمک خواهد کرد. توسعه گردشگری علاوه بر سود اقتصادی فراوان از جمله زمینه‌های اشتغال، بازار برای فروش محصولات بومی و... را برای جوامع به همراه دارد، پیامدهای منفی نیز داشته که اگر برنامه‌ریزی دقیق درباره آن‌ها صورت نگیرد، مشکلات فراوان و جبران‌ناپذیری خواهد داشت (رمضان زاده و همکاران، ۱۳۹۳، ۲۳۱). این ایجاد تعادل بین گردشگری و محیط‌زیست بسیار حساس بوده و حفظ این تعادل از طریق برنامه‌ریزی مناسب و مدیریت پایدار منابع گردشگری ضروری است (پوروخشوری، ۱۳۸۰، ۵۰). گردشگری پایدار^۱ حاصل تعامل میان صنعت گردشگری و موضوع پایداری است. می‌توان گردشگری پایدار را آن‌گونه از فعالیت‌های گردشگری دانست که متضمن تأمین نیازهای گردشگری نسل فعلی است، بی‌آنکه توانایی نسل‌های آینده را برای بهره‌مندی و تأمین نیاز خویش، مختل سازد (Bulter, 1993, 24). همچنین محصولات گردشگری پایدار آن قسم از محصولات این صنعت به شمار می‌روند که با محیط، جامعه و فرهنگ‌های محلی سازگاری داشته باشند و از این‌رو منافع حاصل از آن‌ها دائمی خواهد بود (الوانی و پیروز

¹ Sustainable tourism

بخت، ۱۳۸۵، ۱۸). هدف نهایی بسیاری از پروژه‌هایی که بر اساس ایده گردشگری پایدار در گردشگاه‌های ساحلی شکل گرفته‌اند، مقابله با تبعاتی است که بسیاری از طرح‌های توسعه گردشگری با خود به ارمغان آورده‌اند. چنانچه فرض کنیم ارتباط بین سه بخش توسعه صنعت گردشگری، ساکنین محلی و حفاظت از منابع طبیعی مناطق ساحلی به صورت نمودار زیر باشد:

نمودار ۱. ارتباط بین سه بخش مؤثر در صنعت گردشگری. منبع: Mason, 1995

هدف گردشگری پایدار در تفرجگاه‌های ساحلی، ایجاد نوعی تعادل بین هر سه قطب این مثلث است، درحالی‌که پیش‌ازاین، توسعه صنعت گردشگری در درجه اول اهمیت بود (Mason, 1995, 85).

ابعاد و مؤلفه‌های گردشگری پایدار

بنابراین مفهوم گردشگری پایدار را مجدداً می‌توانیم بدین‌صورت بیان کنیم که در گردشگری پایدار، حرکت به سمت فرایندهای اقتصادی که ضمن توجه به محیط‌زیست انسانی و هویت فرهنگی مردم بومی، به‌گونه‌ای عمل می‌کند که هم نیاز گردشگران امروز را برآورده کند و هم نیاز گردشگران آینده را به مخاطره نیندازد. با توجه به این موضوع و بررسی مروری مفاهیم ذکرشده در این باب، اکنون می‌توانیم ابعاد و مفاهیم رویکرد گردشگری پایدار را به صورت زیر نمایش دهیم:

جدول ۲. اصول رویکرد گردشگری پایدار

ابعاد	سیاسی (p)	اقتصادی (e)	اجتماعی (s)	تکنولوژی (t)	محیطی (e)	قانونی (l)
اصول	شفافیت اطلاعات گردشگری هماهنگی در بین نهادهای بازیگر در بخش گردشگری	اشتغال افراد بومی در گردشگری برگزاری جشنواره‌های فرهنگی جهت جذب گردشگران افزایش سهم بخش صنایع دستی عرضه اقامتگاه‌های بوم گردی	برگزاری دوره‌های آموزشی شاغلان در بخش گردشگری تقویت حضور پذیری اجتماعی	اطلاع‌رسانی جاذبه‌های گردشگری در شبکه‌های اجتماعی و وب سایت‌ها	ارتقا سطح آگاهی‌های زیست‌محیطی جهت کاهش زباله مدیریت انرژی ضمن بهره‌گیری از انرژی‌های تجدید پذیر	بهبود دستورالعمل‌های موجود جهت حمایت از صنایع پایدار و کوچک ارائه تسهیلات در جهت حمایت از صنایع پاک

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

روش پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی و کاربردی می‌باشد جمع‌آوری داده‌ها برای تجزیه و تحلیل از روش مرور اسنادی و همچنین پیمایش میدانی صورت گرفته است. تدوین برنامه در این پژوهش بر اساس مدل برنامه‌ریزی راهبردی با توجه به رهیافت شهر خردورز می‌باشد که فرایند انجام آن در نمودار شماره ۲ آمده است. در این مدل پس از شناسایی مقدماتی از شهر، دو رویکرد شهر خردورز و گردشگری پایدار برای برنامه‌ریزی انتخاب شدند. بعد از شناسایی شهر نور بر اساس مطالعات اسنادی و پژوهش‌های میدانی فرایند تجزیه و تحلیل مشکلات با استفاده از جدول سوات روندی و سوات تصویری آغاز شد. شناسایی مسائل اصلی شهر نور، با استفاده از نرم‌افزار میک مک و درخت تحلیل مسائل صورت گرفت. در پایان نیز پس از معرفی بیانیه مشکلات بر اساس عرصه‌های تصمیم تدوین چشم‌انداز و ارائه سیاست‌های فضایی برای شهر نور صورت می‌گیرد.

نمودار ۲. مدل پنج مرحله‌ای توسعه گردشگری فضایی شهر نور. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

ارائه برنامه فضایی بر اساس مشکلات کلیدی شناسایی شده و مبتنی بر نظریات بکار گرفته شده یعنی شهر خردورز و گردشگری پایدار خواهد بود؛ بنابراین با اصول ذکر شده از این دو رهیافت در بخش ادبیات پژوهش، شاخص‌ها و معیارهای تحقیق را می‌توان به صورت جدول شماره ۴ تنظیم نمود. این معیارها و شاخص‌ها در هر یک از ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، تکنولوژی، محیطی و قانونی، اصول برنامه‌ریزی پیشنهادی از تعیین چشم‌انداز و اهداف تا برنامه‌های اجرایی و سیاست‌های فضایی را مشخص می‌کنند.

جدول ۴. معیارها و شاخصه‌های تحقیق

ابعاد	معیار	شاخص
سیاسی	شفافیت اطلاعات گردشگری	میزان در دسترس بودن اطلاعات گردشگران از طریق مواردی مانند وبسایت
	روابط دوستانه بین‌الملل	تعداد قراردادهای منعقدشده با شرکای تجاری خارجی
اقتصادی	حمایت از مشاغل دانش‌بنیان	تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان و صنایع و فعالیت‌های خلاق
	توجه به سرمایه‌گذاری زمینه مبنا	میزان سرمایه‌گذاری‌های شغلی متناسب با زمینه برنامه‌ریزی
		میزان عرضه اقامتگاه‌های بوم گردی

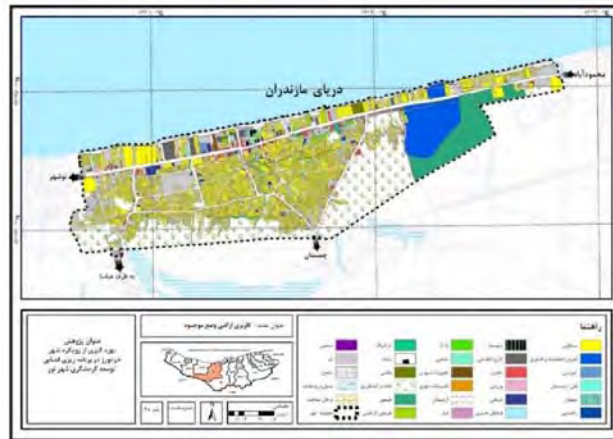
گردشگری پایدار بومی	سهام فعالیت‌های صنایع دستی از کل فعالیت‌ها
	تعداد جشنواره‌های فرهنگی برگزار شده جهت جذب گردشگران
	میزان اشتغال افراد بومی در بخش گردشگری
اجتماعی	آگاهی شاغلین در بخش‌های اقتصادی
	تعداد دوره‌های آموزشی برگزار شده برای شاغلان در بخش گردشگری
	تعداد دوره‌های آموزشی برای نیروی‌های کار دانش بنیان
	حضور پذیری اجتماعی
	تعداد فضاهای عمومی ایجاد شده برای حضور پذیری ساکنان و گردشگران
	میزان نظرخواهی از شهروندان در فرایند حل مشکلات
تکنولوژی	استفاده از فناوری اطلاعات در زیرساخت‌ها و خدمات شهری
	تعداد سیستم‌های پشتیبان از تصمیم ایجاد شده در حیطه مدیریت شهری
	میزان اطلاع‌رسانی جاذبه‌های گردشگری در شبکه‌های اجتماعی و وبسایت‌ها
	سهم اینترنت پرسرعت نسبت به انواع درجه سرعت اینترنت
محیطی	ارثا سطح آگاهی‌های محیطی
	تعداد ایستگاه‌های دریافت زباله‌های بازیافتی
	مدیریت انرژی با بهره‌گیری از انرژی‌های نو و تجدید پذیر
	سهم انرژی دریافتی از بخش انرژی‌های تجدید پذیر نسبت به کل میزان کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای
	به‌کارگیری هوشمندی در فعالیت‌های کشاورزی
	مقدار زمین تحت پوشش کشت دیجیتال
قانونی	بهبود دستورالعمل‌های حمایت از صنایع پایدار
	تعداد پروانه صادر شده برای صنایع پایدار و کوچک
	ارائه تسهیلات در جهت حمایت از صنایع پاک
	میزان حمایت مالی ارائه شده در بخش حمایت از صنایع پاک
	ارتباط هماهنگ و یکپارچه میان نهادها
	میزان اطلاع‌رسانی ارائه فعالیت‌های مدیریت شهری بر روی وبسایت

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

محدوده تحت مطالعه

قلمرو تحت مطالعه این پژوهش شهر نور، مرکز شهرستان نور واقع در استان مازندران است. این شهر بر اساس آخرین سرشماری نفوس مسکن مربوط به سال ۱۳۹۵، جمعیتی برابر با ۲۶۹۴۷ نفر (۸۵۹۷ خانوار) را دارد. شهر نور با مساحت ۸۰۵٫۷ هکتار، تراکم جمعیتی ۳۳٫۴ نفر بر هکتار را دارا است. این شهر به سبب قرارگیری بین جنگل و دریا مورد توجه گردشگران در تمامی فصول است. مطالعات اقتصادی شهر نور نشان می‌دهد فعالیت پایه‌ای این شهر خدمات است. در این شهر همان‌طور که شکل شماره ۱ مشخص است تمرکز فعالیت‌های تجاری فقط در محور امام خمینی صورت گرفته است و همچنین کاربری‌های مسکونی

درحالی‌که نفوذ به زمین‌های کشاورزی جنوب شهر هستند. از لحاظ فعالیتی نیز باید گفت شهر نور دچار کمبود سرانه در کاربری‌های فرهنگی، ورزشی و فضای سبز می‌باشد.

شکل ۱. نقشه کاربری زمین و موقعیت فضایی شهر نور. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

تجزیه و تحلیل

سنجش وضعیت

شهر نور با دارا بودن ظرفیت‌های مناسب برای گردشگری و اینکه از لحاظ اقتصادی پایه بودن بخش خدمات در آن وجود دارد، با کمبود سرانه در بخش‌های خدمات عمومی و خدمات گردشگری مواجه است. شبکه سیستم حمل‌ونقل شهر نور نیز دارای سیستم پاسخگو برای روزهای غیر اوج سفر می‌باشد. اقلیم معتدل و وجود رودخانه در شهر از پتانسیل‌های طبیعی این شهر است. در ادامه با توجه به شناخت وضعیت شهر نور از منابع مختلف به سنجش وضعیت موجود شهر در قالب جدول سوات روندی^۱ و همچنین سوات تصویری، خواهیم پرداخت. در جدول سوات روندی علاوه بر مشاهده وضعیت درونی و بیرونی سیستم در قالب قوت‌ها، ضعف‌ها و فرصت‌ها و تهدیدها در هر یک از عرصه‌های تحلیلی، این موضوع، بررسی می‌گردد که در صورت ادامه شرایط با جهت‌گیری‌های وضعیت کنونی عرصه مربوطه به چه سمتی پیش روی می‌کند و زمینه مورد برنامه‌ریزی چه آینده‌ای خواهد داشت. سوات تصویری نیز با زمینه‌مند کردن تحلیل، وضعیت هر یک عرصه‌ها را در قالب موقعیت آن‌ها بر روی سیستم فضایی محل مورد مطالعه نشان می‌دهد که این امر به برنامه‌ریزی فضایی بسیار کمک خواهد کرد.

^۱ Trendyol swot (TSWOT)

نمودار ۳. شناسایی عوامل درونی (قوت و ضعف) و عوامل بیرونی (فرصت و تهدید) شهر نور منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

همچنین همان‌طور که گفته شد جهت تجزیه و تحلیل شهر نور در توجه به کالبد فضایی آن از سوات تصویری استفاده می‌کنیم؛ بنابراین همان‌گونه که در شکل زیر مشاهده می‌شود وجود اراضی میان‌افزا و جنگل و دریا از پتانسیل‌های این شهر و تجاوز به حریم دریا و آلوده شدن رودخانه از جمله مسائل شهر نور می‌باشد.

شکل ۲. سوات تصویری شهر نور. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

تدوین بیانیه مشکلات

تبیین مشکلات برنامه‌ریزی شهری و تولید بیانیه مشکلات، مقدمه‌ای بر تدوین چشم‌انداز، اهداف، راهبردها و تولید برنامه به منظور حل مشکلات است (دانش پور، ۱۳۸۷، ۱۲). همچنین نوع مشکل و شناسایی ریشه‌ها و پیامدهای یک مسئله بسیار در جهت برنامه‌ریزی مناسب برای شهر راهگشا می‌باشد. پیش از توجه به مشکلات شهری و درک مفهوم و ماهیت گوناگون آن‌ها در هر فعالیت تحلیل و برنامه‌ریزی شهری و نیز درک امکان‌ناپذیری رویارویی با مشکلات، بهتر است به ماهیت مشکل توجه نمود. هر دسته مشکل خواستار

راه‌های گشودن ویژه خود هستند و نمی‌توان بی‌توجه به ویژگی‌ها و تفاوت‌های ماهوی مشکلات، به درک و گشودن آن‌ها پرداخت. مشکل، فرصت تصمیم یا مانعی است که دستیابی به هدفی دلخواه یا مقصودی را دشوار می‌کند (دانشپور، ۱۳۸۷، ۷). بر این اساس پس از شناسایی شهر و در توجه به رویکرد برنامه پیشنهادی، مشکلات را شناسایی می‌کنیم. با استفاده از نرم‌افزار میک مک به درخت تحلیل مشکلات^۱ خواهیم رسید و بدین ترتیب بیانیه‌ای از مشکلات کلیدی شهر نور خواهیم داشت.

تبیین درخت مسائل و مشکلات شهر نور

جهت حل کردن هوشمندانه‌تر مسائل می‌توانیم نوع آن‌ها را بر اساس گونه‌شناسی‌های مختلف از یکدیگر مجزا کنیم. درخت تحلیل مشکلات یکی از این ابزارها هست که با یک نمودار به نمایش مشکلات در قالب ریشه‌ها، مسائل اصلی و پیامدها می‌پردازد. نرم‌افزار میک مک^۲ با در نظر گرفتن یک ماتریس و شناسایی میزان تأثیر عناصر نسبت به یکدیگر، نموداری برای تحلیل این موضوع می‌دهد. محورهای این نمودار با نشان دادن میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری چهار ناحیه را به وجود می‌آورند که عناصری که تأثیرگذاری و اثرپذیری بالا دارند مسائل کلیدی محسوب می‌شوند. شکل زیر تحلیل مشکلات شهر نور را بر پایه این منطق نشان می‌دهد.

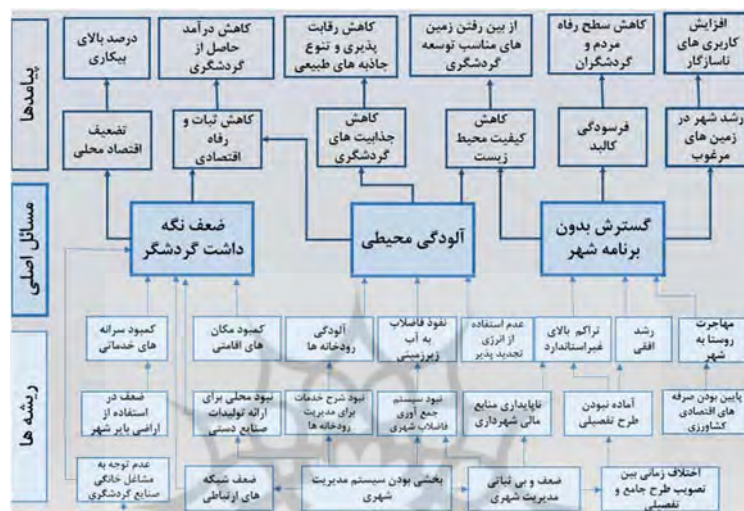
شکل ۳. نقشه اثرگذاری و اثرپذیری مشکلات شهر نور. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

با توجه به خروجی نرم‌افزار میک مک در نمودار بالا مشاهده می‌شود که در شهر نور ضعف نگه‌داشت گردشگر، آلودگی‌های محیطی و گسترش بدون برنامه شهر از مسائل کلیدی محسوب می‌شود. برای بررسی و تحلیل این سه مسئله کلیدی همان‌طور که بیان شد می‌توانیم از مدل درخت تحلیل مشکلات استفاده کنیم. در این جهت ریشه‌های هر یک از سه مسئله اصلی بیان شده و در ادامه پیامدهای آن‌ها مطرح می‌شود. باید تشریح کرد که کمبود سرانه‌های خدماتی، کمبود مکان‌های اقامتی، عدم توجه به صنایع خانگی و گردشگری و ضعف شبکه ارتباطی در روزهای اوج سفر از علل مسئله اصلی ضعف نگه‌داشت گردشگر در شهر نور هستند که از پیامدهای آن کاهش ثبات و رفاه اقتصادی و ضعیف اقتصاد محلی است. از طرفی آلودگی‌های

¹ Problem Analysis Tree(PAT)

² MICMAC

رودخانه‌ها و نفوذ فاضلاب به آب‌های زیرزمینی دلیل مسئله اصلی آلودگی محیطی هستند که این امر خود پیامدهایی نظیر کاهش جذابیت‌های زیست‌محیطی و کاهش کیفیت محیط‌زیست را در پی دارد. همچنین در مورد مسئله اصلی گسترش بدون برنامه شهر نور باید گفت که مهاجرت از روستاها به شهر نور، رشد افقی و مشکلات طرح‌های شهر نور از دلایل پدید آمدن این موضوع هستند. گسترش بدون برنامه در نهایت منجر افزایش کاربری‌های ناسازگار در سطح شهر، فرسودگی کالبد و کاهش کیفیت محیط‌زیست خواهد شد. نمودار زیر به تفصیل مشکلات شهر نور و درخت مسائل آن را نشان خواهد داد.

نمودار ۵. درخت مسائل و مشکلات شهر نور. منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

بحث

چشم‌انداز سازی

چشم‌انداز آینده‌گرای برنامه‌ریزی را بیان می‌کند. در این مطالعه چشم‌انداز شهر نور را بر مبنای بررسی پتانسیل‌ها، مسائل و محدودیت‌های شهر، مطالعه و بررسی اسناد فرادست و همچنین مبانی نظری تدوین نمودیم که همراه با در نظر گرفتن نظر ساکنین شهر، به‌صورت زیر قابل بیان است.

«شهر نور، شهری سرزنده و زیست‌پذیر است که در آن ارتقای کیفیت فضای شهری، مکان مناسبی را برای زندگی، کار و تعاملات اجتماعی برای شهروندان فراهم کرده است. در این شهر گردشگر پذیری به‌گونه‌ای است که نیاز گردشگران امروز را تأمین می‌کند، بدون آنکه امکان تأمین نیاز گردشگران آینده را به مخاطره اندازد و تلاش می‌کند تا هویت فرهنگی و محیط‌زیست آن حفظ گردد. همچنین باید گفت که شهر نور، شهری است خلاق و نوآور متکی بر اقتصاد دانش‌بنیان با به‌کارگیری هوشمندی در جهت اقتصاد پایدار مبتنی بر خدمات پشتیبان گردشگری و کشاورزی.»

راهبردهای فضایی

راهبرد خط و مشی‌های کلی جهت دستیابی به اهداف است. تدوین راهبردهای فضایی شهر نور بر اساس ماتریس سوات تلفیقی در قالب چهار عرصه تصمیم صورت گرفت و سپس به ارزیابی و انتخاب راهبرد

برتر با استفاده از ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM)^۱ پرداخته شد. در جدول زیر راهبردهای برتر با امتیاز بالا آمده است که با دسته‌بندی تهاجمی (SO)، انطباقی (WO)، اقتضایی (ST) و تدافعی (WT)، مشخص شده‌اند.

جدول ۵. امتیازدهی راهبردها با اولویت برتر در هر عرصه تصمیم

امتیاز نهایی QSPM	راهبردها به ترتیب اولویت	عرصه‌های تصمیم
۳,۲۳ ۳,۱۲	W1T1: بهبود وضعیت اشتغال S3O4: توسعه کشاورزی دانش‌بنیان	بهبود اقتصاد شهر با تأکید بر گردشگری
۲,۹۵ ۲,۱	S2T1: توسعه خدمات پشتیبان و تقویت سرمایه‌گذاری بخش گردشگری W1O1: توزیع متوازن جمعیت خدمات	بهبود وضعیت کالبدی با تأکید بر فناوری‌های نو
۲,۰۵ ۱,۸۵	S2O3: ارتقا توانایی اجتماعی و تقویت سازمان‌های مردم نهاد W1W2W3T1: اداره شهر توسط حکومت محلی	مدیریت یکپارچه شهری
۲,۰۳ ۱,۱۹۵	W3T1: کنترل جوانب مختلف توسعه در شهر W1W2T2: حفاظت و پالایش منابع طبیعی	پایداری محیط‌زیست

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

سیاست‌گذاری

جهت ارائه اقدامات ملموس برای برنامه‌ریزی پیشنهادی در شهر نور سیاست‌گذاری‌های توسعه و اقدامات اجرایی معرفی می‌شوند؛ که بدین منظور و برای نشان دادن مجدد روند برنامه‌ریزی راهبردی در جدول شماره ۶ عرصه‌های تصمیم و اهداف و راهبردهای ذکر شده پیش از هر سیاست آورده شده‌اند و در بخش بعدی نیز به بررسی اقدامات اجرایی و تحلیل نقشه سیاستی پرداخته خواهد شد.

جدول ۶. اهداف، راهبردها، سیاست‌ها توسعه فضایی شهر نور

سیاست‌های اجرایی	راهبرد	عرصه‌های تصمیم
- افزایش سهم فرصت‌های شغلی دائم نسبت به اشتغال فصلی -پیش‌بینی محلی برای ارائه تولیدات صنایع‌دستی -توسعه بخش صنعت پشتیبان کشاورزی -احداث محل دائمی برگزاری نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های بومی محلی -ارائه تسهیلات لازم برای مکانیزه کردن کشاورزی به‌منظور افزایش بهره‌وری -آموزش و ترویج شیوه‌های نوین کشاورزی -تلفیق بخش کشاورزی و صنعت به‌منظور ارتقاء سطح زندگی ساکنان	W1T1: بهبود وضعیت اشتغال	بهبود اقتصاد شهر با تأکید بر گردشگری
	S3O4: توسعه کشاورزی دانش‌بنیان	

¹ Quantitative Strategic Planning Matrix (QSPM)

<p>- ایجاد مسیرهای گردشگری (پیاده و دوچرخه) در جهت تقویت فعالیت های گردشگری شهر</p> <p>- ایجاد نوار ساحلی جذاب برای عموم</p> <p>- پیش‌بینی مجموعه‌های تفریحی -سیاحتی با توجه به پتانسیل‌های موجود در سواحل دریا</p> <p>- به‌کارگیری سیاست‌های اطلاع‌رسانی هوشمند جاذبه‌های گردشگری با استفاده از وبسایت</p> <p>- ایجاد محورهای عملکردی بین ساحل و شهر در جهت کاهش بار و دسترسی بیشتر به ساحل</p> <p>- توزیع خدمات شهری در غالب سلسله‌مراتب تقسیمات کالبدی از رده محله تا شهر</p> <p>- توزیع متوازن فضاهای سبز</p> <p>- تقویت و توسعه کاربری‌های مختلط</p>	<p>S2T1: توسعه خدمات پشتیبان و تقویت سرمایه‌گذاری بخش گردشگری</p> <p>W1O1: توزیع متوازن جمعیت خدمات</p>	<p>بهبود وضعیت کالبدی با تأکید بر فناوری‌های نو</p>
<p>- استفاده از راه‌حل‌های مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات برای تسهیل مشارکت شهروندان</p> <p>- ایجاد هماهنگی بین نهادها محلی در امر مدیریت شهری به‌وسیله‌ی راهبردهای طرح‌های فرادست</p> <p>- برگزاری کلاس‌های آموزشی برای شهروندان در راستای برنامه‌ریزی فضایی توسعه‌ی پایدار شهری</p> <p>- افزایش قانونی اختیارات شورای شهر و شهرداری در فرآیند برنامه‌ریزی شهری</p> <p>- تدوین مقررات اجرایی جدید برای شهرداری و شورای شهر</p> <p>- سرمایه‌گذاری در کاربری‌های واجد ارزش افزوده به‌منظور دستیابی به درآمدهای پایدار</p>	<p>S2O3: ارتقا توانایی اجتماعی و تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد</p> <p>W1W2W3T1: اداره شهر توسط حکومت محلی</p>	<p>مدیریت یکپارچه شهری</p>
<p>- جلوگیری از توسعه افقی و کم تراکم شهری</p> <p>- افزایش قوانین و جرائم در زمینه‌ی تخلفات ساخت‌وساز</p> <p>- نظارت مدیریت شهری بر حفظ کاربری‌های زراعی</p> <p>- نظارت شهرداری بر اجرای دقیق ضوابط ساخت‌وساز</p> <p>- احداث کمربند سبز در امتداد کمربند جنوبی</p> <p>- آزادسازی حریم رودخانه و دریا</p> <p>- پالایش بستر رودخانه و جلوگیری از نفوذ فاضلاب‌های شهری و صنعتی به آن</p> <p>- اجرای طرح سیستم دفع فاضلاب و تصفیه فاضلاب در منطقه</p>	<p>W3T1: کنترل جوانب مختلف توسعه در شهر</p> <p>W1W2T2: حفاظت و پالایش منابع طبیعی</p>	<p>پایداری محیط‌زیست</p>

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

نقشه سیاستی

جهت اقدامات ملموس‌تر در برنامه‌ریزی فضای شهر نور نیازمند ارائه اقدامات فضایی در فرایند برنامه هستیم. جهت ارائه پیشنهادها فضای فضایی در بخش اقدامات اجرایی شهر نور نقشه سیاست‌گذاری فضایی^۱ آورده شده است. در این نقشه اقدامات را می‌توان در دو دسته تعریف کرد. برای مثال می‌توان اشاره داشت که اقدام آزادسازی و جذاب سازی ساحل شهر نور برای عموم مردم و احداث حلقه مسیر گردشگری پیاده و دوچرخه در ساحل و رودخانه نور در توجه به مشکلات و رویکرد گردشگری پایدار هستند و اقدامات احداث اقامتگاه‌های توریست گردشگری در اراضی زراعی محدوده و احداث بازارچه عرضه محصولات کشاورزی و صنایع‌دستی به استفاده از هوشمندی در حل مسائل شهری یعنی توجه به رهیافت شهر خردورز اشاره شده‌اند. این موارد به تفصیل در شکل زیر آورده شده است.

¹ Policy map

شکل ۳. نقشه سیاست‌گذاری فضایی شهری نور

همان‌طور که از فرایند ارائه برنامه راهبردی مشخص می‌گردد، رهیافت شهر خردورز در تمامی مراحل دیدگاه مشکل نگر خود را در توجه به زمینه برنامه‌ریزی ارائه کرده است. رویکرد توسعه پایدار نیز با اینکه به‌نوعی نیز این دیدگاه را در متن برنامه‌ریزی خود جهت کاهش استفاده از منابع به همراه دارد اما الزامی بر استفاده از هوشمندی در جهت رفع مسائل شناسایی شده ندارد؛ بنابراین رهیافت شهر خردورز خلاقیت را برای شناسایی مشکلات و همچنین در جهت رفع آن‌ها به کار می‌برد. برای نمونه در این تحقیق جهت حمایت از محیط‌زیست و پشتیبانی از بخش گردشگری، عرضه اقامتگاه‌های بوم گردی در زمین‌های کشاورزی با نوع خاصی از محصول پیشنهاد شد که سیستم پشتیبانی از اسکان دهی آن می‌تواند بر اساس یک برنامه کاربردی تلفن همراه باشد. از طرفی نیز در مقایسه با سایر تحقیقات انجام‌شده با رویکرد شهر هوشمند، رهیافت شهر خردورز الزامی بر به‌کارگیری صرف فناوری ندارد و آن را به‌عنوان یک ابزار در جهت حل مشکلات می‌بیند که در همان مورد عرضه اقامتگاه‌ها این امر در مرحله ابتدایی خود وابستگی خاصی به فناوری را به همراه ندارد.

نتیجه‌گیری

از جمله چالش‌های امروزه در جوامع انسانی، تمرکز روزافزون جمعیت در شهرها می‌باشد که روندهای ناپایداری را تسریع کرده و با ایجاد مسائل متعدد کیفیت زندگی را تحت تأثیر قرار داده است. اندیشه‌های برنامه‌ریزی شهری با رویه‌های خود سعی در بهبود این مورد دارند که بسته به زمان و مکان متفاوت هستند. در این راستا رهیافت شهر خردورز مفهومی نوین است که با به‌کارگیری سیستم‌های پشتیبانی از تصمیم و تکنولوژی‌های روز دنیا، سعی در هوشمندانه حل کردن مسائل شهری دارد؛ بنابراین در این پژوهش با استفاده از اندیشه شهر خردورز به مطالعه و شناسایی مسائل شهر نور در راستای توسعه آن پرداخته شد. شهر ساحلی نور به دلیل برخورداری از ویژگی‌های خاص طبیعی نظیر جنگل و دریا، پتانسیل مناسبی در

گردشگری دارد. از طرفی اما استفاده بیش از حد از این ظرفیت‌ها مجدداً روند ناپایداری را در محیط طبیعی این شهر ایجاد کرده است که نیاز به استفاده از چارچوب دیگری بنام گردشگری پایدار را در توسعه فضایی این شهر آشکار می‌کند.

نتایج این تحقیق نشان داد که مشکلات اساسی شهر نور به سه دسته گسترش بدون برنامه شهر، آلودگی‌های محیطی و ضعف نگه داشت گردشگر تقسیم می‌شوند. برای همین، جهت حل هدفمند و مشکل‌نگر این مسائل چهار عرصه برای تصمیم و ارائه برنامه تدوین شد. این عرصه‌ها اقتصاد پایدار شهر با تأکید بر گردشگری، بهبود وضعیت کالبدی با تأکید بر فناوری، مدیریت یکپارچه شهری و پایداری زیست‌محیطی هستند. ارائه اهداف، راهبردها و سیاست‌های اجرایی در هر یک از این موارد که برگرفته از مسائل شناسایی شهر نور و در توجه به رویکردهای ارائه شده بودند، برنامه راهبردی را در جهت توسعه فضایی شهر ایجاد می‌کرد. در عرصه اول که به اقتصاد شهر در توجه به گردشگری اشاره داشت راهبردهای بهبود وضعیت اشتغال و توسعه کشاورزی دانش‌بنیان پیشنهاد گردید که در این راستا سیاست‌هایی نظیر آموزش و شیوه‌های نوین کشاورزی و ایجاد بازارچه‌های صنایع‌دستی می‌توانند مورد عمل قرار گیرند. در راستای بهبود کالبدی شهر روشی هوشمند اشاره شد که حمایت از ایده‌های نو در جهت استفاده از منابع طبیعی مثل باغ‌های گردشگری یا همان توریست کشاورزی در دستور کار قرار گیرد و همچنین ایجاد یک مسیر مدور پیاده گردشگری در جهت گردشگری پایدار شهر پیشنهاد شد. برای جلوگیری از گسترش بدون برنامه شهر ایجاد کمربندی سبز در جنوب شهر و همچنین ایجاد سیاست‌های تشویقی جهت ساخت‌وساز خانه‌ها منطبق با شرایط اقلیمی و حافظ انرژی از جمله اقدامات موردنظر در عرصه پایداری زیست‌محیطی بود.

منابع و مآخذ

- ۱- ابتکار، ت. ۱۳۸۰. دل در هوای پاک: برگزیده‌هایی از مقالات تقی ابتکار. چاپ اول. انتشارات دایره سبز. ۳۲۸ صفحه.
- الوانی، م. پیروز بخت، م. ۱۳۸۵. فرایند مدیریت جهانگردی. چاپ اول. دفتر پژوهش‌های فرهنگی. ۲۱۶ صفحه.
- ۲- پوروخشوری، ز. ۱۳۸۰. راهکارهای توسعه بهینه زیست‌محیطی در گردشگری ساحلی. چاپ اول. سازمان حفاظت محیط‌زیست. ۲۶۸ صفحه.
- ۳- دانش پور، ز. ۱۳۸۷. معرفی رهیافت گام‌به‌گام مشکل - یابی - مشکل - گشایی پیشنهادی مقدماتی برای آزمون شیوه تدبیر شده مشکل - یابی در شهر تهران. هنرهای زیبا. (۳۶)، ۵-۱۶.
- ۴- رمضان‌زاده لسبویی، م. اکبریان رونیزی، س. رضانی فر، ح. حیدری، ز. ۱۳۹۴. توسعه گردشگری در شهرهای ساحلی و امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: شهر تنکابن). پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری. ۳۰۹-۳۲۴.
- ۵- صرافی، م. ۱۳۹۴. پایداری شهر ایرانی: کندوکاو در چالش‌ها و نقش برنامه‌ریز توسعه‌ی شهری. چاپ اول. نشر علم. ۳۸۴ صفحه.
- ۶- قره‌نژاد، ح. ۱۳۷۴. مقدمه‌ای بر اقتصاد و سیاست‌گذاری توریسم. چاپ اول. انتشارات مانی. ۱۳۱ صفحه.
- ۷- کیانفر، ک. ۱۳۹۱. رشد هوشمند اصول و راهکارهای اجرایی، دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست، تهران
- ۸- محلاتی، ص. ۱۳۸۲. جهان‌گردی شهری. چاپ اول. نشر دانشگاه شهید بهشتی. ۱۹۶ صفحه.
- ۹- مخدوم، م. ۱۳۹۱. شالوده‌آمایش سرزمین. چاپ سیزدهم. انتشارات دانشگاه تهران. ۳۰۰ صفحه.
- 10-BATAGAN, L. (2012). The use of Intelligent Solutions in Romanian Cities. *Informatica Economica*, 16(4), 37-43.
- 11-Barrionuevo, J. M. Berrone, P. & Ricart, J. E. (2012). Smart cities, sustainable progress. *Iese Insight*, 14(14), 50-57.
- 12-Bulter, R.W, 1993. "Tourism and Sustainable Development: Monitoring, Planning, Managing", University of Waterloo, Canada.
- 13-Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. *Journal of urban technology*, 18(2), 65-82.
- 14-Craglia, M., & Granell, C. (2014). Citizen science and smart cities. Number EUR, 26652.
- 15-Deakin, M., & Al Waer, H. (2011). From intelligent to smart cities. *Intelligent Buildings International*, 3(3), 140-152.
- 16-Florida, R. (2002) *The Rise of the Creative Class and How It's Transforming Work: Leisure, Community and Everyday Life*, Basic Books, New York.
- 17- Florida, R. (2005) *The Flight of the Creative Class: The New Global Competition for Talent*, Harper Business, New York.

- 18-Harrison, C., & Donnelly, I. A. (2011). A theory of smart cities. In Proceedings of the 55th Annual Meeting of the ISSS-2011, Hull, UK.
- 19-Komninos, N., 2002, *Intelligent Cities: Innovation, knowledge systems and digital spaces*, London and New York, Spon Press.
- 20-Komninos, N. (2006). The architecture of intelligent cities: Integrating human, collective, and artificial intelligence to enhance knowledge and innovation. 2nd International Conference on Intelligent Environments, Athens, 13-20.
- 21-Komninos, N., & Sefertzi, E. (2009). Intelligent cities: R&D offshoring, Web 2.0 product development and globalization of innovation systems. Second Knowledge Cities Summit, 2009.
- 22-Kourtit, K., Nijkamp, P., & Arribas, D. (2012). Smart cities in perspective—a comparative European study by means of self-organizing maps. *Innovation: The European journal of social science research*, 52(5), 229-249.
- 23-Liugailaitė-Radzvickienė, L., & Jucevičius, R. (2014). Going to be an Intelligent City. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 156, 116-120.
- 24-Mason, W.H, 1995, "Tourism, Environment and Development Perspective" Godalming, U.K.
- 25-Nam, T., & Pardo, T. A. (2011). Smart city as urban innovation: Focusing on management, policy, and context. In Proceedings of the 5th international conference on theory and practice of electronic governance . 185-194.
- 26-Rodrigues, K., and Tomé, E. (2011). Knowledge Cities: A Portuguese Case. *Proceedings of the European Conference on Intellectual Capital*, 2011, 350-358
- 27-Washburn, D., Sindhu, U., Balaouras, S., Dines, R. A., Hayes, N., & Nelson, L. E. (2009). Helping CIOs understand “smart city” initiatives. *Growth*, 17(2), 1-17.
- 28-WCED, S. W. S. (1987). World commission on environment and development. *Our common future*, 17(1), 1-91.
- 29-World Urbanization Prospects: The (2014) Revision. Report ST/ESA/SER.A/366. New York.